

EGY POSZTUMUSZ NÉPRAJZI MONOGRÁFIA

Kresz Mária: *Magyar fazekasművészet*. Szelényi Károly fotóival. Corvina, Budapest–Forum, Újvidék, 1991

Az utóbbi esztendőek egyik legpompásabb nyomdai kiállítású magyar néprajzi szakmonográfiája jelent meg tavaly egy magyar és egy jugoszláviai magyar könyvkiadó közös kiadásában, ma már úgy mondhatnánk, hogy a békeidők kiadói és nyomdai együttműködését példázó szép vállalkozásként. Mivel azóta a komoly és felelősségteljes könyvkiadás mind a két kiadó országában gyakorlatilag összeomlott, vagy a legjobb esetben szinte az utolsókat rúgja, nagyon valószínű, hogy ilyen terjedelmű, illusztrációs anyagú és főleg: nyomdai kiállítású kiadványokra a néprajztudomány még sokáig várni fog. Illetőleg: ha meg is jelenik, megfizethetlenné fog válni, már csak azok számára válik hozzáférhetővé, akik az ilyen kiadványokat nem a szakmai felhasználás, hanem a por-ne-érje-hozzá-ne-nyúl méterre mért díszkiadványok céljából rakják polcukra.

Kresz Mária műve posztumusz kiadvány; a szerző 1989 őszén, hetvenesztendős korában elhunyt, s nem érthette meg, hogy a nekrológokban emlegetett „legnagyobb munka”, vagyis a magyar fazekasság történetének és táji különbözőségeinek feldolgozása nyomtatott formájában is kézbe vehető legyen. Olyan tudományos pálya és munkálkodás eredménye egyébként ez a mű, amely a megjelent egyedi kiadványok számát tekintve ugyan nem terjedelmes, de annál inkább számottevő, ha a magyar és nemzetközi publikációk számát tekintjük. Kresz Mária is azoknak a magyar néprajzkutatóknak a sorába tartozott, akik a maguk szakterületén elismert nagyságoknak számítottak, de a kiadókkal nem volt szerencséjük; tanulmányaik, dolgozataik lapokban, folyóiratokban, elérhetetlen gyűjteményekben rekedtek. Solymossy Sándornak csak tavaly jelenhetett meg egy karcsú tanulmánykötetkéje, egy válogatás, de a két világháború közötti magyar néprajzkutatás legfontosabb egyéniségeinek tanulmányai kötetben mind ez ideig nem jelentek meg, leszámítva talán a kivételnek vehető Róheim Gézá, de nem jobb a helyzet, ha az ötvenes-hatvanas évek termését tekintjük is. A kiadói lehetőségek fényében a szakma szorongva figyel, hogy a nagy vállalkozás, az új magyarság néprajzának nyolc kötete is megjelenik-e majd, bár az is igazi hőstett az Akadémia Kiadó részéről, hogy négy vaskos kötetet eddig már kihozott.

Kresz Mária tudományos pályája még a negyvenes évek elején indult, s hála annak, hogy családi körülményei folytán eleve magyar, német és angol anyanyelvű lehetett, eleve szavatolva volt számára a széles kitekintés lehetősége. A néprajzos szak elvégzése után nem kezdett rögtön az anyagi kultúra kérdéseivel foglalkozni, akkori kutatásai a gyermekélet, a játék, a belenevelődés problematikáját faggatták sárpilisi, nyárszói (Kalogaszeg) terepi kutatások alapján. Nyárszói kutatásainak eredményei monográfiáiigényű összefoglalást eredményeztek, de ez a mű sohasem jelent meg teljes egészében; mindössze részletek ismeretesk belőle, egymástól több évtizednyi távolságú megjelenések eredményeképpen. A meg nem jelenés fátuma – úgy látszik – már az elején ott kísértett Kresz Mária életében.

Pályájának elején, 1943-ban, a budapesti Néprajzi Múzeumba került, s ott is dolgozott végig. Kezdetben a nép- és parasztviseletek kutatásával foglalkozott, ennek eredményeképpen jelent meg összefoglalása a magyar parasztviselet múlt századi jellemzőiről, valamint egy másik munkája a népi szücsmunkáról. Csak ezek után jutott el pályájának legfontosabb kutatási területéhez, a magyar népi kerámia történeti, területi, alaktani vizsgálatához, s ebben alkotta talán a legnagyobbat is, s ezt éppen az itt érintett monográfia bizonyítja.

A halálára írt nekrológok bőségesen emlegetik ennek a kutatásnak eredményeit; az egyik nemzedéktárs, a mai magyar néprajzkutatás egyik utolsó nagy öregje, Balassa Iván például azt írja Kresz Mária magyar kerámiakutató és -feldolgozó munkájáról, hogy „e terület legnagyobb magyar és egyik legnagyobb európai tudósává vált”. Talán annyi jegyezhető még meg mindezek kapcsán, hogy kutatásainak és rendszerező tevékenységének alapjait az a több tízezres nagyságrendű kerámiagyűjtemény alkotja, amely ma a budapesti Néprajzi Múzeum birtokában van, s amelynek összehozásában (és gyarapításában) ugyancsak elévülhetetlen érdemei vannak Kresz Máriának.

Maga a posztumusz mű, melyről itt szólhatunk, a mintegy százalapos áttekintés mellett háromszázat meghaladó fényképlapot is tartalmaz, részben színesben. A magyar népi kerámia egészét áttekintő ekkora illusztrációs anyag a kérdés irodalmában még nem jelent meg.

Maga a leíró és elemző rész tíz fejezetben, a magyar nyelvterület nyugati részétől a legkeletebbi végeig haladva tekinti át a magyar népi kerámia táji jellemzőit, műhelyeit, történeti adatait. Az természetesen a szakkutatók: a gölöncsérművészet szakembereinek feladata, hogy Kresz Mária monográfiáját egyrészt elhelyezzék ennek a kérdéskörnek irodalmában, aprólékos vizsgálattal elemezzék, hogy Kresz Mária felfogása, meglátásai, ítéletei, megállapításai miként helyezhetők párhuzamba, például a kérdéskör másik nagy magyar kutatójának, Domanovszky Györgynek eredményeivel, a magyar népi kerámia e két vezető szakemberének művei miként egészítik ki egymást, miként folyt a dialógus e két életmű között. Tekintve, hogy napjainkra mindkettőjük életműve lezárult, nyilvánvaló, hogy mindezek vizsgálata egy legalább hasonló formátumú kutatóra vár.

Kresz Mária műve azonban a nem gölöncsér szakember néprajzkutatók, művelődéstörténészek s egyáltalán minden művelt olvasó számára pompás, élvezetes olvasmány. Maga a szerző utal arra, hogy műve a magyar mázttalan és ólomházas cserépedények kérdését taglalja, főleg a XIX. századi adatok és anyag alapján, nem foglalkozik viszont a majolikával, vagyis az önmázás kerámia kérdéseivel. Ennek ellenére a szöveg elolvasása után a teljesség benyomása alakul ki az olvasóban; számos adattal és időzettel betekintést kínál a fazekascéhek világába, a cserépedény-előállítás technológiai kérdéseibe, a korongolás kialakulásába és módzataiba, a cserépertékesítés módjaiba, a cserépedények felhasználásának módjaiba stb. Esetenként egy-egy jeles helyi fazekasmester vagy -díszatnia munkáját, anyagát különleges eljárásait, sajátos stílusát külön is tárgyalja. Számos utalás történik a magyar népi kerámia török és balkáni kapcsolataira, a Balkánra (különösen Boszniába) irányuló magyar cserépedényexportra, s mindezek mellett, szinte a magas szintű ismeretterjesztés (vagy az árnyalt emlékeztetés) követelményeinek is eleget téve, a könyv végére érve az olvasó megismerheti az úrmértékek történeti fejlődését, a ma ismeretes úrmértékrendszerig, betekintést nyer továbbá az egyes vidékek lakodalmi ülésrendjébe, étkezési szokásaiba, hisz mindez régen összefüggött az egy-egy alkalommal felhasznált cserépedény-szükséglettel, azok kivitelezésével, díszítésével, minőségével, megrendelésével, kölcsönzésével stb. Mindebből világos, hogy ilyen komplex módszerrel az foglalhat össze egy kérdéskört, aki vele évtizedekig foglalkozott, ismerte a kérdés elsődleges vonatkozásai mellett a másodlagos összefüggéseket is. A mű végén tucatnyi oldalon sorakozik a magyar népi kerámia kérdésének leggazdagabb irodalma is, melyben ugyancsak érdemes lenne elmélyedni.

A pompás könyv két előzéklapján a magyar nyelvterület térképére vetítve látható az egyes régiók fazekasművészetének egy-egy jellegzetes darabja. Nyugatról keletre haladva, Velemértől (a szlovén határtól) Korondon tülög (Erdély) ott láthatók a szebbnél szebb köcsögök, tálak, tányérok, miskák, szilkék, bokályok. A Duna-Tisza köze majd-

nem üres, Bácska és Bánság pedig teljesen üres. S ez adósságainkra figyelmeztet: arra az adósságra, amely a vajdasági magyarság népismeretével, különösen pedig anyagi kultúrájával kapcsolatos.

Talán még mindig nem késő Kresz Mária könyve kapcsán elgondolkozni azon, hogy hagyományainknak ezt a részét hogy lehetne megvizsgálni, leírni. Mert bizonyos előmunkálatokkal azért mindenképpen számolhatunk anyagi kultúránknak ezen a területén is, s azt sem állíthatjuk, hogy hozzáértő kutatónk, muzeológusunk ne lenne.

JUNG Károly

BESZÉLNI A SZERELEMRŐL

Nádas Péter: *Az égi és a földi szerelemről*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1991

Fiatalok arra kérték Nádas Pétert, tartson előadást számukra a „nemi szerepek és a nemek princípiumai” témaköréről. Az előadásra, mely az égi és a földi szerelemről szólt, 1989 szeptemberében került sor. Amíg a közönség élénken reagált az elhangzottakra, addig a tudományos műfajokban jártas személyek elutasító magatartást tanúsítottak. Ez ösztönözte az író-t arra, hogy a témával kapcsolatos gondolatait alaposabban és szélesebb körben, azaz könyv formájában is kifejtse. *Az égi és a földi szerelemről* című, 1991-ben megjelent kötet a megvalósult előadás teljes anyagát, az előkészületi jegyzeteket, a bevezető és a befejező megjegyzéseket tartalmazza, azaz egy (beszéd)mű létrejöttének teljes folyamatát tárja az olvasó elé.

A javasolt témát s főleg annak címszerű megfogalmazását, mely merev kereteket szab a róla való gondolkodásnak, a szerző nyomban elutasította. „A nőknek és a férfiaknak van egy közös princípiumuk, mégpedig az, hogy emberek. Ennek a fogalomnak viszont éppen az a szerepe a gondolkodásban, hogy lényegük szerint beszéljek róluk, és ne úgy, mint nőkről és férfiakról. Aki pedig a lényegük szerint beszél róluk, nem tud receptet adni arra vonatkozóan, hogy mikor jó nők és mikor jó férfiak, vagy miként kell szerepelniök. Ez utóbbiról csak akkor beszélhetnék, ha nem lényegük szerint beszélnek róluk” – írja a könyv második, Jegyzetek az égi és a földi szerelemről című fejezetében. Végtelenül szánalmasnak tartja ugyanis azt a gondolkodást, mely nőknek és férfiaknak szerepet jelöl ki nemük lényege szerint, melyet ha – főleg zártabb társadalmi közösségekben – tisztességesen betartanak, eljátszanak életük során, akkor jó nők s jó férfiak lesznek. Ehelyett Nádas az égi és a földi szerelemről tartott előadást. Nem mintha a szerelemről egyszerűbb lenne beszélni. . .

„Az Ember, amióta csak létezik, látványul kínálkozik önmagának. Évezredek óta valóban nem is szemlél mást, mint önmagát.” Teilhard de Chardin francia gondolkodó e mondatait választotta könyvének mottójául és elmélkedéseinek kiindulópontjául Nádas Péter. Az ókori görög és római szerzőktől kezdve Szent Ágostonon, Wittgensteinen át egészen Roland Barthes-ig a későbbiekben is számos íróra hivatkozik, idézi a vizsgált témakörrel kapcsolatos gondolataikat, miközben az olvasónak folyton az az érzése, hogy mindenről beszél, csak az égi és a földi szerelemről nem. Az igazság persze az, hogy semmiről sem lehet úgy beszélni, hogy az egy bizonyos ponton ne érintkezzék a szerelem témakörével, másrészt a szerelemről való nyílt beszédhez nincs alkalmas nyelvünk. Nádas egyedül a vallomást tekinti a róla szóló komoly beszéd egyetlen lehetséges változatának. A vallomás fogalomköre azonban számos újabb dilemmával (pl. a